

sembla haver-se format de l'interj. *uf!* de l'article precedent, però segons indicis deu ser un manlleu de l'italià en mall. i en les esmentades llengües. □ 1.ª doc.: S. XVIII.

AlcM duu un ex. de *a uf* d'un text inèdit de 1747 («Ès necessari que menjan cada dia, a uf, a lo menos una panxada») i aquest altre de la *Rondaia de Rond.* de T. Aguiló (1815): «De sol a sol escrivint còpias a uf»; l'inclouen *DFgra.* (1840) i *DAMen.* (1858). *AMAlcover* usa la variant *a l'uf* en les seves *Contarelles* («tot les diu en popa a l'uf») i «i allà n'hauria vist comparèixer de fadrinetes a l'uf», *BDC IX*, 85) i en els seus propis escrits i comentaris (*BDLC x*, 2, 8). Evidentment la forma *aluf* que cita el *DAG.* (s. v.) de la *Comèdia de la Conquesta* (Mall., 1683) és per *a l'uf*: «Mahoma no permet ni vol que moro fadrí menx (=mengi) *aluf* ni begue vi».¹

En el delphinès hom diu *a l'uso* «en vain, nullement, par dessus, de côté» (Mistral), a Mars. *a ouffe* «à satiété», Nice *a ouffe* (*FEW XVII*, 413a); cf. Mars. *ouf* «interjection qui marque l'aversion pour quelque chose» (*FEW XIV*, 4a). En port. *á ufa* «abundantemente», «à larga, à custa alheia» (Fig.); comp. *ufá* «interj. admirativa de dito em louvor» (Moraes), «designativa de admiraçào, ironia, cansaçõ» (Fig.). En castellà també ha tingut ús *a ufo* «de franc», «gratis»: apareix primer en el *DAut.* sense exemples literaris, i com s'observa en el *DECH v*, 709b32, deu ser un italianisme més o menys passatger del S. XVII. D'altra banda, en italià és expressió popular i ben arrelada, documentada des de mitjan S. XVII: en el *Malmantile* i en Fagiouli (S. XVIII) *mangiar a ufo* «a costa d'altri» i el refrany *il cieco non canta a ufo*; és ben viva en dialectes de totes les regions d'Itàlia: piem. *a ufo*, Bergamo *a ufa*, engad. *ad uffa*, lomb. *a off*, *a uf*, venec. *a ufe*, *a ufo*, *a ufa*, emil. *a uff*, abr. *a (gg)uffe*, sic. *a uffa*; en napol. *uffa!* «oh quanto!» (1789), i segons testimoni de D'Ambra *uffa* és «interj. congiunta quasi sempre com la frase *ah quanta! Mai! Mai tanti!*», i a Valsèsia hom diu *uff!*, *uffa!*, *ubja!* «oibò! Mai piu» (*BDC IX*, 87). Interessa afegir que en turc *uff!* o *ubb!* és l'interjecció que anteposada a les expressions amb sentit de 'gran quantitat', n'intensifica el significat.

La limitació d'aquesta família d'adverbis al delphinès en el domini occità i al mallorquí en el territori català enfront de la seva extensió general en tots els parlars italians és força indicativa que tant a Provença com a Mallorca la locució en qüestió deu ser un manlleu de l'italià; igualment en el portuguès.

A propòsit de l'etimologia hom solia associar *a ufo*, des de Diez ençà, amb la família d'UFANA, veient en *ufo* la base d'aquest darrer mot, i pel que fa a l'origen d'*ufo* Diez (*Wb.*, 335) el derivava del gòt. *ufjo* «abundància», seguit per M.-L. en la primera edició del *REW*, 9032; mentre Spitzer (*BDC IX*, 85-87) el remuntava a la interj. *uf!*, de base onomatopèica, opinió que fou acceptada per M.-L. en la 3.ª edició del *REW* i per Wartburg (*FEW XIV*, 4), qui tanmateix va rectificar després aquesta etimologia a favor del gòt. *ufjo* (*FEW XVII*, 413). JCor. a l'article *ufano* del *DCEC/DECH*

arribava a la conclusió que l'oc.-cat. *ufana* podia venir directament del gòt. *ufjo* sense intermediació de l'adverbi *a ufo* (vegeu ara UFANA en aquest diccionari), i si bé sense descartar del tot una relació entre l'it. *ufo* i el gòt. *ufjo*, preferia, d'acord amb la tesi de Spitzer, veure en *ufo* una base onomatopèica.

I de fet altres consideracions afavoreixen aquesta explicació: d'una banda, l'aparició molt tardana del mot en italià (S. XVII) contra la documentació de l'oc. *ufana* 'ostentació, vanaglòria' ja en els trobadors del S. XII; i d'altra, el fet d'aparèixer el mot italià en variacions múltiples (*a ufo*, *a uffa*, *a off*, *a uf*, *a ufe*, *uff* etc.): cosa que no sorprèn en un mot d'origen expressiu. És molt possible, doncs, que aquesta expressió es vagi formar en una frase com *menjar o beure a uf(o)* 'menjar o beure fins a causar fàstic' o en una altra semblant. Interessen amb aquest motiu els primers exemples catalans: *menjar a l'uf* en el text de 1683 i *menjar a uf* en el de 1747 (supra), i a més la presència de l'it. *mangiar a ufo* 'a costa d'altri' en Fagiouli (S. XVII).

¹ Miquel Colom (*BDLC XVI*, 177) suposa que *aluf* d'aquest text sigui l'àr. *halláf* 'porc'; aquest és mot conegut usual al Marroc, Sàhara i Algèria (Dozy I, 316a), però és estrany no solament a l'àrab clàssic (Kazimirski) sinó que sembla haver-ho estat, també a l'àrab hispànic, car R. Martí i PAlc. (s. v. *puerco*, *cochino*, *marrano*) solament coneixen el terme clàssic i general *hanzir*. Altrament, notem que la frase *menjar a uf* (o *a l'uf*), que documentem a més en el text citat de 1747 i que s'ha usat també en italià (vegeu supra), sembla haver-se fet locució estereotipada en el sentit de 'menjar amb excés'.

Ufàbega, V. *alfàbrega* *Ufals*, V. *alfals*

UFANA, 'pompa, ostentació, vanaglòria, orgull', 'esponera, gran verdor i frondositat en les plantes', amb oc. *ufana* 'pompa, vanitat, ostentació' sembla ser d'origen germànic, molt probablement relacionat amb el gòt. *ufjô f.* 'abundància, excés'. □ 1.ª doc.: Lluïl, *VidesR*, Jaume I etc.¹

Mot ben documentat. En els textos antics el trobem normalment en la primera accepció: Lluïl «Com l'artiacha fo en l'esgleya vengut, ab gran pompa e *ufana* --- lo canonge de persecució cridà ---» (*Blanquerna*, *NCl.* II, 121.1); *VidesR* «ela no-s vestia per neguna *ufana*, mes per so que per sa belesa pogués éi convertir als déus» (P228v2, v, 700.20 propter pompam), «totes paraules d'*ufana* o de vanitat refutava de si Sen Gregori» (P72r2); Jaume I «E feu-se en aquesta manera com nós havíem manat, per tal que éls (=els sarraïns) entenessen que poch preavem lur *ufana* ('les demostracions de valentia, fanfarronada')» (*Cròn.*, cap. 264, ed. Col. Pop. Barc. v, 58), «Los castellans són de gran *ufana* e erguyllloses, e combatran-se ab nós» (cap. 147, III, 60); Muntaner «hom ab l'ajuda de Déu ne trii lo mellor e el pus profitós, e que hom ne lleix anar la *ufana* (=el superflu)» (*Cròn.*, cap. 112, Col. Pop. Barc., III, 46.15); ATurmeda «—Senyora,